

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ПЕДАГОГІЧНЕ ПРОЄКТУВАННЯ

Дудко М. П.

вчитель зарубіжної літератури
Самаківський ЗЗСО I-III ступенів,
Вижницький район, Чернівецька область, Україна

Тичініна А. Р.

канд. філол. н., викладач
Чернівецький національний університет
м. Чернівці, Україна

ВИВЧЕННЯ ЖАНРОВОЇ СПЕЦИФІКИ СОНЕТУ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ Й УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Опрацювання жанрової специфіки ліричного тексту постає одним із важливих аспектів сучасної програми вивчення літератури в середній школі. Відповідно до Державного стандарту повної загальної середньої освіти «літературознавча лінія передбачає вивчення літературних творів у єдності змісту і форми, оволодіння учнями основними літературознавчими поняттями, застосування їх у процесі аналізу та інтерпретації художніх творів, <...> виявлення специфіки літературних напрямів, течій, шкіл у розвитку української літератури, світової літератури і літератур національних меншин, розкриття жанрово-стильових особливостей художніх творів» [2]. Саме звернення до генологічних параметрів лірики різних національних літератур та їхній розгляд у компаративному ключі сприяє розширенню світогляду школярів, мотивує процес творчого читання, розвиває навички порівняльного аналізу явищ, розвиває інтелектуальні здібності та формує естетичний смак.

Виходячи із цього, ми пропонуємо залучити до аналізу жанр сонету, позаяк він постає однією з твердих (стійких) строфічних форм, що вивчаються у шкільних курсах з зарубіжної та української літератур.

У «Лексиконі загального та порівняльного літературознавства» зазначається, що сонет зазвичай складається з чотирнадцяти рядків п'яти- або шестистопного ямба – «двох катренів і двох терцетів, об'єднаних упорядкованим римунням» [3, с.538]. Окрім того, в сонеті прослідковується специфічна «композиційно-тематична єдність», а саме: «перший катрен відіграє роль своєрідної експозиції, другий катрен розвиває, а перший терцет завершує тему, другий терцет закінчує весь сонет» [3, с.538]. Тому вважається, що сонет «сприяє дисциплінуванню поетичного мовлення», позаяк кожна його частина «має бути синтаксично викінченою, а рими – точними і дзвінкими» [1, с.635]. На думку Р. Гром'яка сонет виникає «на початку XIII ст. в Італії, де викристалізувалися його основні ознаки» [1, с.634]. Б. Іванюк справедливо зауважує, що саме

«структурно-тематичні можливості сонета забезпечили йому довге продуктивне життя у світі поезії» [3, с.538].

Найкращі сонетні зразки асоціюються із творчістю зарубіжних письменників – Данте Аліґ'єрі, Ф. Петрарки, П. Ронсара, В. Шекспіра, Дж. Чосера, А. Міцкевича, Ш. Бодлера, А. Ахматової та ін. В українській літературі до цієї жанрової форми апелювали Л. Боровиковський, Ю. Федькович, Ю. Грінченко, І. Франко, Леся Українка, М. Зеров, М. Рильський, Ю. Клен, Є. Маланюк, Д. Павличко, Е. Андіївська та ін. Більшість названих імен відомі школярам в межах основної освітньої програми та факультативних літературних курсів. Однак, для увиразнення жанрової специфіки сонету варто розглянути його у розрізі компаративістики – порівняти зразки у різних національних літературах. Випереджувальним завданням до таких занять може слугувати створення бук трейлерів (відеоролики), що буде своєрідною рекламою до відомих творів чи їхніх авторів.

Безумовно, неперевершеним майстром сонетної форми вважається Вільям Шекспір (1564–1616). Він є автором 154 сонетів, написаних переважно у 1592-1599 рр. У межах нинішньої програми із зарубіжної літератури сонети В. Шекспіра вивчаються у 8 класі. На таких уроках аналізу поезії «ейдос-конспект» (образ+ коментар до теми) допоможе засвоїти не тільки теоретичні знання, а й дає можливість залишити власні коментарі. Тут теж доречно буде створити «асоціативний портрет» письменників: Ш – шедевральний; Е – елегантний; К – креативний; С – сенсаційний; П – прогресивний; І – інтригуючий; Р – різносторонній.

Як відомо, багато сонетів Шекспіра присвячено дружбі, частина – любові, а заключними постають філософські сонети. Важливо наголосити учням, що Шекспір став новатором й сонетної форми, творцем так званого шекспірівського сонету («три чотиривірші та двовірш» [1, с.635]). Звернемо увагу на 130-й сонет В. Шекспіра у перекладі Д. Паламарчука:

Її очей до сонця не рівняли,
Корал ніжніший за її уста,
Не білосніжні пліч її овали,
Мов з дроту чорного коса густа.

Троянд багато зустрічав я всюди,
Та на її обличчі не стрічав,
І дише так вона, як дишать люди,-
А не конвалії між диких трав.

І голосу її рівнять не треба
До музики, милішої мені,
Не знаю про ходу богинь із неба,
А кроки милої — цілком земні.

І все ж вона — найкраща поміж тими,
Що славлені похвалами пустими [5].

З-посеред поезії українських митців виокремимо сонети Івана Франка (1856-1916), до яких шкільна програма з української літератури апелює у 10-му класі. Важливо наголосити учням, що І. Франко був і літературознавцем, поєднавши «теорію і практику» цієї строфічної форми у метасонеті (сонет про сонет), у формі настанови українським сонетярям. Наведемо найпоказовіші фрагменти:

Голубчики, українські поети,
Невже вас досі нікому навчити,
Що не досить сяких-таких зліпити
Рядків штирнадцять, і вже й є сонети?

П'ятистоповий ямб, мов з міді литий,
Два з чотирьох, два – з трьох рядків куплети,
Пов'язані в дзвінкі рифмові сплети, –
Лиш те ім'ям сонета слід хрестити.

Тій формі й зміст най буде відповідний:
Конфлікт чуття, природи блиск погідний [4, с. 173-174].

Окрім того, для проектного порівняння із Шекспіровим сонетом можна залучити до аналізу сонет І. Франка «Сікстинська Мадонна» (1881), інтермедіальною основою якого постала однойменна картина італійського художника Рафаеля:

Хто смів сказати, що не богиня ти?
Де той безбожник, що без серця дροжі
В твоє лице небесне глянуть може,
Неткнутий блиском твої красоти?

Так, ти богиня! Мати, райська роже,
О глянь на мене з свої висоти!
Бач, я, що в небесах не міг найти
Богів, перед тобою клонюсь тоже.

О бозі, духах мож ся сумнівати
І небо й пекло казкою вважати,
Та ти й краса твоя – не казка, ні!

І час прийде, коли весь світ покине
Богів і духів, лиш тебе, богине,
Чтить буде вічно – тут, на полотні [5, с. 147].

Варто звернути, що обидва сонети хоч мають різну композиційну структуру, апелюють до постаті жінки, прославляючи красу її зовнішності. Однак, на відміну від В. Шекспіра «Не знаю про ходу богинь із неба, А кроки милої – цілком земні» [5]), І. Франко порівнює жінку із богинею. Тобто у творчості митців прослідковується дихотомія божественне

– земне. Обидва поети зіставляють жіночий ліричний образ із квіткою: Шекспір – троянда, конвалія; Франко – «райська рожа». Цікавим для учнів буде і метод «пиктограм» – схематичний запис рядків вірша, де замість слів використовуються малюнки чи комікси.

Окрім того, можна запропонувати учням розробити власні компаративні проекти, суть яких полягатиме у порівнянні сонетів Шекспіра та Франка на рівні змісту (тема, ідея, проблематика, конфлікт) та художньої форми (композиція, сюжет, образи, нарація, метрична структура, тропи і фігури). Така творча робота розвине навички порівняльного жанрового аналізу, активізує логіку міжкультурної і міжлітературної взаємодії в межах шкільних курсів зарубіжної та української літератури.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гром'як Р. Сонет // Літературознавчий словник-довідник. Київ: Академія, 2007. С. 634-636.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23. 11. 2011 р. № 1392) // Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – 2012. – № 4-5. – С. 3-56; [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-p>.
3. Іванюк Б. Сонет // Лексикон зального та порівняльного літературознавства. Чернівці: Золоті литаври. 2001. С. 538.
4. Франко І. Я. Зібрання творів у 50-и томах. Київ: Наукова думка, 1976 р., т. 1.
5. Шекспір В. Сонети. Пер. Д. Паламарчука. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://shron2.chtyvo.org.ua/William_Shakespeare/Sonety_154.htm